

"Första gången jag kom till Bromölla var 1905 eller -06, det var för att hälsa på min syster som var gift med Leon Verständig. Han och hans bröder hade hand om transporten av galizier till fabriken här. Sen kom jag tillbaka som förman för galizierna, 1907, och därefter har jag bott här utom under 5 år på 20-talet, då jag var i Brasilien. Disponent Appé kom från en tysk fabrik som hette Adolfschütte. Den låg nära Bautzen, inte långt från Dresden. Därifrån kände han Verständigs. De hade nämligen galizier där också, som Verständigs förmedlade. Det var så vanligt att polackerna sökte sig utomlands för att arbeta, de arbetade mycket i lantbruk. Men i Tyskland hade de sämre betalt än här. De som kom hit brukade vara med i flera år, 3-4 år var ganska vanligt. Första året de hade polacker här var 1904, det var mera som ett experiment av disponent Appé. Då hade de inte mer än 40-50 stycken.

Jag är född i Krakov, som hörde till österrikiska Polen. Jag är själv polack, men jag talade också tyska. Första gången jag reste med polackerna mötte jag dem i Auschwitz vid gränsen och följde med dem hit. En annan gång var jag och mötte dem i Sassnitz. De kunde ju inte undgå att väcka uppmärksamhet bland folk, de var barfota och såg ju ganska eländiga ut. Jag minns att jag räckte tidningen "Die Woche" till en av dem och när

jag sen såg efter så var tidningen upp och ned. De kunde i allmänhet inte läsa, 80 % av dem kunde säkert inte läsa.

Min far var anställd i Adolfshütte som förman. De hade polacker i slammeriet där. Det var alltid svårt att få arbetskraft till det, men polackerna var villiga, för de hade svårt att få arbete hemma. När Appé började med slammeriet här, så ville inte svenskarna arbeta med sådant göra, så det var därför han prövade med galizierna. Verständig hade kaolinslamningen på entreprenad. Timlönen för svenska arbetare var då 30 öre i timmen. Polackerna hade i regel 1 krona om dagen plus fri mat och logi. De kom i mars månad och reste hem till jul.- Nya slammeriet, som invigdes 1904, var en träbyggnad. I den högre delen kördes massan upp på en bro.

Det var inte bara karlar som kom, det var en del kvinnor med. Det var dels sådana som stod för köket härnere och rengöringen, men det var också de som arbetade i chamottefabriken, kanske 4-5 stycken. Alltsomallt var det kanske 10-15 kvinnor. Galizierna var så stränga katoliker. Katolicismen var ju en stat i staten i Polen. Hade de bara sin kyrka så var de nöjda och kände sig som hemma. Det brukade komma en präst ifrån Norrköping en gång i månaden. Han var svensk, en mycket lärd

elfarb lera

man. Han kom hit och höll gudstjänst med dem.

I allmänhet var det c:a 140 polacker här. Då var ett 40-tal på Ivön. När det var som mest, var det 220 stycken.

Leran bröts vid gruvan på Ivö klack. Galizierna gjorde allting som hade med kaolinen att göra. De bröt den och lastade den i pråmar vid klacken. Sen var det förstas svenskar som transporterade den över sjön, men här i Bromölla var galiziererna med och lossade den och fraktade upp den till slammeriet. Där passerade den många bassänger och pumpades sedan i pressar. Det var 18 bassänger och 32 pressar. Först kom kaolinen samtidigt ner i flera bassänger, där sanden sjönk till botten. Det var fullt göra där att tömma bassängerna på sand undan för undan. Det var egentligen det värsta arbetet, för det stänkte så. Det var ju så primitivt den tiden. De lyfte upp ett lock på bassängen och så rann sanden ut i en tippralla. Det löpte ett spår med ralla där bredvid. Och sen fick de köra bort sanden med häst och vagn till sandtippen, som låg där generatorn ligger nu ungefär. När sanden hade sjunkit och lämnat kaolinen, så passerade kaolinen genom andra bassänger. I de sista så tillsattes kalk för att kaolinen skulle sätta sig fortare. Det var lite kalk kvar, när kaolinen sedan pumpades i pressarna. Var massan för tunn, fick man göra om arbetet och låta den passera

ACC. N:R

M. 11271:4

FOLKLIVS-
ARKIVET
LUND

i tre passänger igen. Särskilt när det var kyligt fick man lov att sätta till kalk; när det var varmt, satte kaolinen sig lättare. Det var lättare att pumpa in massan i pressarna, när den var tjock.

Bolaget ställde gummikläder till förfogande för dem som höll på med att tömma de första bassängerna där det stänkte värst. På fötterna hade de träskostövlar. Det var ett rännsystem, som skulle rensas, det var inte heller något trevligt göra. Det fick de göra varje kväll med skyfflar.

Det var två svenskar och jag som var förmän. På Ivön hade de en svensk och en polsk förman."